

CAPITOLUL VIII

CONCLUZII

1. Egiptul cunoaște în perioada greco-romană o nouă etapă a existenței sale. Cu toate că nu avem dreptul să afirmăm că este vorba despre o epocă în care „țara marelui Hapi“ își va pierde specificitatea milenară, totuși societatea va cunoaște schimbări însemnate. Mai mult ca niciodată, Egiptul va deveni o țară a „porților deschise“, iar impactul cuceririi de către Alexandru cel Mare va fi considerabil. În această etapă, impactul Egiptului asupra lumii greco-romane, așa cum a demonstrat S. Morenz, va fi hotărâtor pentru evoluția ulterioară a civilizațiilor antice. Este epoca în care influențele egiptene asupra lumii greco-romane vor fi semnificative, dar în același timp Egiptul va prelua o serie de elemente ale culturii „străinilor“. Mai mult, în zona Deltei Nilului și răzleț în *chôra* se vor crea adevărate insule ale civilizației grecești. Cu toate acestea, Egiptul nu-și pierde identitatea națională mai ales datorită preoților autohtoni care au fost mai prolifici ca oricând.

O imagine reală a acestei etape a istoriei egiptene antice este relevată de numeroasele documente faraonice (scrise în egipteana veche și în demotică), dar și clasice, în special papirii și inscripțiile grecești.

2. Într-o epocă de schimbări politice care caracterizează Imperiul Roman timpuriu și-a desfășurat activitatea unul dintre cei mai de seamă gânditori ai Antichității, **Plutarch**. Posedând cunoștințe enciclopedice, în ciuda convingerilor platoniste, Plutarch a fost stăpân asupra esenței doctrinelor filosofice ale vremii sale. El a fost îndreptățit, mai mult ca oricine, să se dedice unui subiect care de multă vreme a incitat interesul lumii grecești și

anume: esența religiei egiptene antice în jurul „actorilor“ ei de bază, Osiris și Isis.

Capodopera sa *De Iside* surprinde două realități esențiale. În primul rând, Plutarch a fost unul dintre acei autori clasici care și-au dat seama de faptul că a vorbi despre religia egipteană înseamnă a aborda personalitatea și implicit Mitul lui Osiris. Acest aspect a fost surprins, mult mai târziu, și de către egiptologul belgian *Ph. Derchain* (**Bi. Or.** XX, 1963, p. 25) care afirmă că a scrie o monografie despre Osiris înseamnă de fapt a scrie o istorie a religiei egiptene. În al doilea rând, Plutarch, având în vedere specificitatea epocii în care a trăit, nu putea să o excludă pe Isis din această lucrare, datorită vechilor sale legături cu Osiris și mai ales datorită faptului că zeița Isis era o figură dominantă a crezului religios în întregul bazin mediteranean.

3. Existența în Chaeroneea, încă din secolul II î. Hr., a cultelor egiptene, influența profesorului său *Ammonios*, vizita la Alexandria, faptul că a fost preotul zeului Apollo de la Delphi și nu în ultimul rând, o probabilă inițiere în misterele dionysiace, i-au permis lui Plutarch să înțeleagă fenomenul religios sincretist al Egiptului greco-roman.

Deși nu înțelegea limba egipteană și nu putea citi textele faraonice, totuși, datorită erudiției sale Plutarch a acumulat informații despre natura scrierii hieroglifice și a reținut o serie de expresii și cuvinte ale limbii egiptene.

Plutarch a fost influențat considerabil atât direct de către interpreți, cât și indirect de către preoții sacri prin intermediul operelor lor.

Până în prezent, specialiștii nu au reușit să stabilească cu certitudine religia cărei epoci a Egiptului târziu a fost redată de către Plutarch. Însă, așa cum reiese din lucrare, el a prezentat religia egipteană din Epoca Ptolemaică, cele mai multe surse ale sale provenind din această perioadă. De asemenea, Plutarch n-a intenționat să analizeze religia egipteană așa cum s-a răspândit

ea în lumea mediteraneană, ci cum a fost percepută pe teritoriul Egiptului.

4. Plecând de la această ultimă constatare, se naște următoarea întrebare: a reușit Plutarch să prezinte o sinteză a mitului osiriatic în versiunea sa originală ?

Cel mai aprig partizan al ideii conform căreia Plutarch a prezentat Mitul lui Osiris total diferit de cel original este **V. A. Tobin** (*Theological Principles of Egyptian Religion*, New York, 1989, pp. 103 sqq.). El afirmă că nu putem avea încredere în relatarea lui Plutarch, deoarece reprezintă o gândire străină lumii egiptene și ascunde semnificațiile de bază ale mitului osiriatic.

Aceste afirmații se pot combate ușor. Plutarch a fost înainte de toate un filosof și un adept al platonismului. Prin urmare, el păstrează trăsăturile de bază ale religiei egiptene și în speță ale Mitului lui Osiris, însă le prezintă într-o viziune proprie, dominată de elemente platoniste. Ca atare, *De Iside* oferă nu numai informații prețioase și o încercare de sinteză a mitului osiriatic, ci și viziunea platonistă a lui Plutarch despre religia egipteană antică. Plutarch n-a fost un gânditor care a redat fidel concepțiile lui Platon, ci le-a judecat , formulând noi ipoteze pe care le-a utilizat inclusiv în *De Iside*.

Principiile care stau la baza filosofiei lui Plutarch se regăsesc și în *De Iside*. Astfel, **Osiris** este principiul binelui (intelectul, ființa), conducătorul a tot ceea ce este bun și stăpânul tuturor lucrurilor bune; **Isis** reprezintă sufletul (spațiul, mișcarea, aspirația). Ea este principiul feminității în natură, cel care cuprinde toate formele creației; **Horus** reprezintă corpul (cosmosul vizibil) în devenirea și încetarea sa, iar **Typhon** este principiul răului. *De Iside* scoate în evidență lupta permanentă între bine și rău și ca atare, concepția dualistă a lui Plutarch.

Fiecare cercetător care dorește să aprofundeze Mitul lui Osiris și personalitatea zeiței Isis în Epoca greco-romană, nu poate să ignore acest tratat filosofico-religios al lui Plutarch. În ciuda limbajului filosofic, uneori apa-

rent confuz și a elementelor filosofice inserate, *De Iside* a redat principalele etape ale mitului osiriac.